

**Mogelijkheden van zelfgemaakte films voor onderwijs
aan leerlingen met lichamelijke of meervoudige beperkingen**

Film als Ondersteunde Communicatie (FaOC)

Mascha Legel & Stijn Deckers

Samenvatting

Kinderen en jongeren met een lichamelijke of meervoudige beperking die niet of onvoldoende verstaanbaar kunnen spreken, hebben baat bij ondersteunde communicatie (OC). Om praktische redenen en door onbekendheid met de mogelijkheden van OC hebben zij hier echter niet altijd toegang toe. De effectiviteit van OC is reeds breed aangetoond. In dit artikel gaan we in op de mogelijkheden van door kinderen en jongeren zelfgemaakte Films als Ondersteunde

Communicatie (FaOC). Het maken van films is steeds meer gemeengoed voor de jeugd en biedt volop kansen voor ook kinderen met een beperking. Dit artikel biedt een beknopte theoretische achtergrond en beschrijft praktische voorbeelden, met als doel professionals in verschillende disciplines meer inzicht te bieden, alert te maken en te motiveren om aan de slag te gaan met OC en door leerlingen zelfgemaakte films.

Communicatie is het fundament van de orthopedagogiek. Dat is ook de titel van een boek van Van Nijnaatten, Mildenberg en De Groot uit 2006. Dat gaat over hoe informatie actief wordt uitgewisseld tussen personen, hulpverleners en hulpvragers. Voor orthopedagogen die werken met kinderen en jongeren met een communicatieve beperking, bijvoorbeeld als gevolg van een lichamelijke, verstandelijke, sensorische en/of meervoudige beperking, is 'communicatie' de dagelijkse realiteit. Nog te vaak wordt communicatie bij deze doelgroepen gezien als het 'domein' van de logopedist, maar communicatie is overal. Communicatieve vaardigheden, waaronder ook de taalontwikkeling, zijn

immers de basis, het fundament onder leren en ontwikkelen (Deckers, 2022), zeker bij kinderen met een beperking. Communicatieve vaardigheden zijn immers essentieel om te participeren in verschillende (maatschappelijke) contexten, zoals

Nog te vaak wordt communicatie bij deze doelgroepen gezien als het 'domein' van de logopedist

Bij onvoldoende of geen toegang tot passende OC-hulpmiddelen worden kinderen en jongeren cognitief vaak onderschat

familie, vrienden, school, werk en de buurt. Communicatieve vaardigheden bieden de mogelijkheid om behoeften duidelijk te maken, om informatie te delen, te vragen en te krijgen en om sociale relaties aan te gaan (Light & McNaughton, 2014).

Het belang van ondersteunde communicatie

Een vertraagde of verstoorde taalontwikkeling, het laat of niet op gang komen van de gesproken taal en een verminderde spraakverstaanbaarheid zijn belangrijke redenen om bij kinderen en jongeren te kiezen voor ondersteunde communicatie (Brady, 2008). Volgens een factsheet van de NVLF - de beroepsvereniging van logopedisten - uit 2018, hebben in Nederland naar schatting 600.000 mensen een OC-voorziening nodig. Het gaat dan om mensen met een verstandelijke en/of zintuiglijke beperking, met een neurologisch ziektebeeld als ALS, met niet-aangeboren hersenletsel, met meervoudige beperkingen en ouderen die intensieve zorg nodig hebben, bijvoorbeeld als gevolg van dementie. Eén van de doelgroepen waarvoor inzet van OC zeker ook noodzakelijk is, zijn kinderen en jongeren zonder verstandelijke beperking die door (niet-)aangeboren hersenletsel - bijvoorbeeld cerebrale parese, of na een tumor of auto-ongeluk - of een ziekte zichzelf niet duidelijk uit kunnen drukken door spraak. De taalspraakproblematiek die al deze mensen ervaren, zeker als er niet op tijd aan OC wordt gedacht, heeft een groot effect op - naast hun taal - hun sociale en persoonlijke ontwikkeling, het type/niveau van onderwijs (speciaal/regulier) en het uitstroomniveau (dagbesteding, arbeid of vervolgonderwijs). Bij onvoldoende of geen toegang tot passende

hulpmiddelen voor communicatie, zoals een spraakcomputer, worden deze kinderen en jongeren cognitief vaak onderschat.

In dit artikel richten wij ons specifiek op kinderen en jongeren met een lichamelijke en/of meervoudige beperking. Onder OC vallen in principe alle strategieën, communicatievormen en hulpmiddelen om de communicatie te ondersteunen (Van Balkom, 2018). OC is er niet alleen op gericht om het kind zich beter te kunnen laten uiten, maar ook om het taalbegrip van het kind te ondersteunen. Het is van belang dat iedereen in de omgeving van het kind met een communicatieve beperking OC inzet. Communiceren doe je immers samen. Door middel van OC worden de vaardigheden en mogelijkheden van zowel de personen met een communicatieve beperking als hun sociale netwerk versterkt en ondersteund.

OC is grofweg op te delen in twee communicatievormen (zie Van Balkom, 2018; ISAAC-NF, 2020). Zo zijn er communicatievormen *zonder* hulpmiddel die geheel vanuit het kind of de communicatiepartner zelf komen, zoals ondersteunende gebaren, blikrichting, wijzen, mimiek en lichaamshouding. Bij communicatievormen *met* hulpmiddelen wordt gebruikgemaakt van externe hulpmiddelen zoals een pictobord, spraakcomputer of tablet. Het uitgangspunt is dat altijd verschillende communicatievormen naast elkaar gebruikt worden, door zowel de OC-gebruiker als de communicatiepartners. Dit omdat communicatie in wezen altijd multimodaal is, ofwel op verschillende manieren wordt geuit.

Een combinatie van visuele, auditieve en tactiele communicatievormen is het meest optimaal. De orthopedagoog heeft een zeer belangrijk aandeel in het kiezen van de best passende OC-oplossingen

Een combinatie van visuele, auditieve en tactiele communicatievormen is het meest optimaal

Vooroordelen leiden ertoe dat minder kinderen toegang tot OC krijgen dan noodzakelijk is voor hun ontwikkeling

voor het kind en de sociale context daaromheen, zeker gezien het potentieel van OC in het realiseren van inclusief onderwijs (Iacono et al., 2022). In hun systematische review naar het gebruik van OC binnen inclusief onderwijs vonden Iacono en collega's positieve effecten van het gebruik van OC op zowel leeruitkomsten als de kwaliteit en frequentie van momenten van wederzijds contact tussen leerlingen met en zonder beperking.

Helaas blijkt de inzet van OC in de Nederlandse praktijk niet vanzelfsprekend. Zo blijken er nog altijd vooroordelen te heersen over het effect ervan. Romski en Sevcik beschreven deze vooroordelen al in 2005, maar onderzoek in de Nederlandse praktijk van enkele jaren geleden laat zien dat ze nog breed verspreid zijn (Deckers et al., 2016). De vooroordelen leiden ertoe dat minder kinderen toegang tot OC krijgen dan noodzakelijk is voor hun ontwikkeling. Het betreft de volgende vooroordelen, die door Romski en Sevcik (2005) en Deckers en collega's (2016) weerlegd zijn vanuit wetenschappelijk onderzoek:

- 'OC is een laatste redmiddel.'
- 'OC zorgt voor vertraging of het stoppen van de spraakontwikkeling.'
- 'Kinderen moeten bepaalde vaardigheden hebben (en consequent laten zien) om baat te hebben bij OC.'
- 'Spraakcomputers zijn alleen bedoeld voor kinderen zonder verstandelijke beperking.'
- 'Kinderen moeten een bepaalde leeftijd hebben om OC te kunnen gebruiken, het is niet geschikt voor jonge kinderen.'

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de effecten het grootst zijn wanneer OC wordt ingezet

voordat het communicatieprobleem te groot wordt. OC speelt juist een belangrijke rol in de vroege communicatieve ontwikkeling en is een belangrijke aanvulling op andere communicatievormen. Zo blijkt uit een systematische review naar de effecten van OC bij kinderen tussen de 0 en 6 jaar dat OC ook bij hen al zeer effectief is voor het ontwikkelen van expressieve en receptieve communicatie, functioneel communicatief gedrag, participatievaardigheden en interactiestrategieën (Leonet et al., 2022). Meerdere studies rapporteren positieve effecten van OC, en meer specifiek van de inzet van spraakcomputers, bij kinderen met een lichamelijke, verstandelijke en/of meervoudige beperking (Beukelman & Mirenda, 2013). Daarnaast is aangetoond dat het inzetten van OC de spraakontwikkeling juist kan versnellen (Deckers et al., 2016), omdat het kind een kwantitatief en kwalitatief ander taalaanbod krijgt op het moment dat het effectiever kan communiceren (Beukelman & Mirenda, 2013).

We pleiten er daarom voor om zo vroeg mogelijk te beginnen met het inzetten van OC, namelijk op het moment dat blijkt dat de taal- en communicatieontwikkeling niet of vertraagd op gang komt. Er bestaan géén voorwaarden om te kunnen starten met OC. OC stelt kinderen met een communicatieve beperking in staat om te communiceren over hun wensen, ideeën, meningen, vragen, ervaringen en verlangens (ISAAC-NF, 2020). Personen die zich niet of nauwelijks kunnen uiten, hebben een groot risico om onderschat te worden in hun cognitieve mogelijkheden. Hoe maak je immers duidelijk wat je wel en niet begrijpt of welke vragen je hebt als je geen manier hebt om te laten zien wat je kunt, hoe je denkt, hoe je leert? Zo lopen mensen met autisme bijvoorbeeld het risico dat hun (communicatieve) gedrag verkeerd wordt geïnterpreteerd, terwijl hun ogenschijnlijk

Er bestaan géén voorwaarden om te kunnen starten met OC: start zo vroeg mogelijk

stereotiepe/repetitieve gedragingen wel degelijk een communicatieve functie kunnen hebben (Donnellan et al., 2013).

Film als Ondersteunde Communicatie

Gesprekjes voeren en verhalen vertellen over dagelijkse activiteiten in de klas, thuis of in de maatschappij van alledag is voor kinderen en jongeren het fundament van de verdere taalontwikkeling, participatie en persoonlijke ontwikkeling (Grove, 2014). Het proces van communicatie en verhalen vertellen kost vaak veel tijd en energie van een OC-gebruiker. Om een verhaal duidelijk te maken, bijvoorbeeld over wat je in het weekend beleefd hebt, moet veel informatie overgebracht worden, zeker als de communicatiepartner nog helemaal niets weet van wat je in het weekend hebt gedaan. Het samenstellen van een verhaal met pictogrammen, of door te typen op een spraakcomputer, kost zodanig veel tijd en energie dat veel kinderen en jongeren volstaan met enkele woorden. Of uiteindelijk hun verhaal helemaal niet meer delen. Vandaar dat we al sinds een jaar of tien kijken naar de mogelijkheden van het gebruiken van beeld (foto en film) als vorm van OC. Beelden bestaan immers uit veel informatie en kunnen de context of een detail visualiseren.

Beeld is tegenwoordig een toegankelijke, reguliere communicatievorm voor kinderen, jongeren en volwassenen met en zonder een beperking, in het dagelijks leven en op sociale media; denk aan Instagram, WhatsApp en TikTok. Vooral de rol van zelfgemaakte beelden wordt steeds groter. Je bent op vakantie, maakt een uitstapje, beleefd een leuke activiteit waar je 'de wereld' deelgenoot van wilt

Het proces van communicatie en verhalen vertellen kost vaak veel tijd en energie van een OC-gebruiker

maken. Hedendaagse technologie om zelf beelden te verzamelen (filmen), bewerken (monteren) en te gebruiken in de communicatie, is ook steeds meer toegankelijk voor mensen met motorische beperkingen.

Echter, binnen de wereld van de OC, maar ook onderwijs en zorg, wordt nog vrijwel niet gebruikgemaakt van deze 'zelfgeproduceerde' communicatievorm. Als er al gebruikgemaakt wordt van beelden, zijn deze vaak gekozen of gemaakt door anderen, bijvoorbeeld de volwassen communicatiepartners (ouders, leerkracht, logopedist, etc.). Deze beelden zijn dan vaak niet passend bij de persoonlijke beleving en het verhaal van het kind/de jongere zelf, wat hij/zij wil vertellen. Hoe kunnen we deze kinderen en jongeren ondersteunen in het zelf maken van beelden? En als je dan beelden hebt gemaakt, hoe integreer je deze in dagelijkse gesprekken, zowel thuis, op school, als in de praktijk? Op zo'n manier dat het de communicatie ondersteunt, en niet 'we kijken gezellig samen een filmpje' wordt? Hoe kun je deze beelden ook gebruiken in het onderwijs, bijvoorbeeld om aan leerdoelen te voldoen? Om deze vragen te beantwoorden en het effect in kaart te brengen van film als ondersteunde communicatie, is het project 'Mijn Film, Mijn Verhaal' uitgevoerd.

Mijn Film, Mijn Verhaal

Het onderzoeksproject Mijn Film, Mijn Verhaal loopt inmiddels tien jaar. Het uiteindelijke doel van het project is het ontwikkelen van de Film als Ondersteunde Communicatie (FaOC)-taal-lesmethode, die aansluit op de doorlopende leerlijnen taalvaardigheid en digitale (beeld)geletterdheid, voor zowel het (speciaal) basis- als voortgezet onderwijs. FaOC staat voor 'Film als Ondersteunde Communicatie'. Het project is sterk participatief, wat betekent dat kinderen en jongeren deel uitmaken van het projectteam. Ook is een samenwerking opgezet met acht scholen voor speciaal onderwijs en gekoppelde revalidatiecentra. De projectactiviteiten vinden altijd plaats op school, thuis en in de vrije tijd, waarbij 80 kinderen en jongeren zelf aan de

Het filmen is namelijk een eerste stap van bewust kiezen wat en hoe je wilt vertellen

slag gaan met filmen, bewerken en het vertellen van hun verhaal.

De FaOC-methode

Bij de FaOC-methode regisseren, filmen en bewerken de kinderen zelf, wanneer nodig met hulp van broertjes/zusjes, ouders of professionals als leerkrachten, pedagogisch medewerkers of logopedisten. Filmpjes kunnen samen met anderen of alleen worden gemaakt in verschillende vormen, zoals ongemonteerd materiaal (clips), vlogs, animaties, TikTok-video's en speelfilms. Het filmen kan gebeuren met de spraakcomputer, met een tablet of telefoon, waarbij altijd eerst gezocht wordt naar de manier waarop het kind of de jongere de camera zelf kan bedienen. Het filmen, en het daarbij kiezen wat je later wilt laten zien en gebruiken in je verhaal, is namelijk een eerste stap van bewust kiezen wat en hoe je wilt vertellen.

Van belang hierin en daarmee ook het belangrijkste uitgangspunt: het niet/moeilijk sprekende kind bepaalt dus wat er gefilmd wordt en hoe de uiteindelijke film of clipjes eruitzien. Het is en blijft het verhaal van het kind zelf. Vervolgens wordt deze zelfgemaakte film gebruikt tijdens de communicatie en/of het verhaal vertellen. De beelden staan niet op zichzelf. Het is dus nadrukkelijk niet de bedoeling om alleen maar naar de film te kijken.

Het integreren van de beelden in de dagelijkse communicatie is de tweede cruciale stap. De kinderen en jongeren worden bij deze stap begeleid. De beelden dienen als ondersteuning van andere communicatievormen. Bijvoorbeeld om de context van het verhaal te verduidelijken. Of om dat ene grappige moment te laten zien, dat lastig in woorden is uit te drukken. De FaOC-methode sluit aan bij de hedendaagse audiovisuele technologische mogelijkheden op mobiele telefoons/tablets en spraakcomputers, maar sluit vooral aan

bij de taal en beleving van kinderen en jongeren. Het belangrijkste bij communicatie is dat deze toegankelijk, beschikbaar, maar ook leuk is. Zelfgemaakte beelden maken persoonlijke verhalen van OC-gebruikers rijker en gedetailleerder. Beelden geven een indruk van wat iemand belangrijk vindt, wat iemand leuk of juist niet leuk vindt. Wanneer meerdere kinderen en jongeren deelnemen aan eenzelfde activiteit, zagen we achteraf veel verschillen in welke situaties of details wel of juist niet waren opgenomen. Met film krijg je dus meer inzicht in de belevingswereld en het perspectief van het kind dat of de jongere die OC gebruikt. Inmiddels hebben we beter zicht op de functionaliteit én effectiviteit van FaOC. Niet alleen in praktijkvoorbeelden zien we de toegevoegde waarde bij verschillende doelgroepen, maar ook in de wetenschappelijke studies die uit het project voortkomen. In het online materiaal bij dit artikel (op www.tijdschriftvoororthopedagogiek.nl) is een film te zien ter illustratie van de FaOC-methode.

Eerste resultaten

In één van de wetenschappelijke studies naar FaOC (Legel e.a., in review) zagen we dat de zelfgemaakte beelden hielpen bij een sneller wederzijds begrip tussen de communicatiepartners, vaak een kind en een ouder. Zij kregen meer grip op de visuele context van het verhaal, bijvoorbeeld de locatie en de bijbehorende details. Daar waar de gesprekken zonder beeld al snel 'stil' vielen en zich kenmerkten door vooral vragen van de communicatiepartner, waren de gesprekken met de inzet van beeld langer durend, met een grotere variatie aan onderwerpen. De beelden werden tijdens het gesprek zowel door het kind als door

Zelfgemaakte beelden hielpen bij een sneller wederzijds begrip tussen de communicatiepartners, vaak een kind en ouder

de communicatiepartners gebruikt, waarbij een gevarieerder palet van communicatievormen zoals de spraakcomputer, gebaren én spraak gehanteerd werd. De FaOC-methode bleek goed inzetbaar in de dagelijkse setting van school en thuis en zowel de kinderen als hun communicatiepartners waren er enthousiast over, wat inzicht geeft in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van de methode in de praktijk. In de volgende paragraaf wordt aan de hand van een casus de inzet van FaOC beschreven in een schoolsituatie.

Casus Sam

Sam is 10 jaar, hij is zeer moeilijk sprekend, heeft spasmen ten gevolge van cerebrale parese, en heeft een 'normale intelligentie'. Hij gebruikt op school (speciaal onderwijs) een letterkaart op papier, waarbij hij de letters aanwijst en op die manier complete zinnen formuleert die anderen dan hardop voorlezen. Thuis gebruikt hij gebaren, een mix van woorden en letters waarmee hij woorden spelt, maar alleen zijn moeder en vader kunnen dit snel genoeg volgen om het te

De gesprekken met de inzet van beeld duurden langer, met een grotere variatie aan onderwerpen

begrijpen. Gebaren hebben Sams voorkeur omdat het sneller gaat, echter zowel op school, met vriendjes als op andere plaatsen zoals de supermarkt, kan hij dit niet inzetten. Hij geeft aan dat mensen hem vaak niet begrijpen en hem hierdoor erg onderschatten.

Tijdens het project maken Sam en twee klasgenoten in de schoolpauze (spontaan) een kort filmpje, gebaseerd op een zelfverzonnen verhaal. Ze schieten de beelden met een iPod in een beschermhoes. Als hij 's middags thuiskomt, vertelt Sam eerst zonder zijn film over de pauze, en daarna met de ondersteuning van zijn film. Zonder film is het voor zijn moeder een puzzel om te achterhalen wat het onderwerp is en wat hij nu precies heeft gedaan. En vooral met 'wat' (object) hij dat heeft gedaan. Sam kent de gebaren om dat uit te leggen namelijk niet. Sam is creatief en zoekt in de ruimte om hem heen naar ondersteunende voorwerpen om het uit te leggen. Echter, het blijft hinten en gokken zonder wederzijds begrip, ondanks dat Sam en moeder erg hun best doen om elkaar te begrijpen.

Het gesprek loopt heel anders op het moment dat Sam zijn verhaal ondersteunt met zijn film. De film start met een scène waarin een jongen met een hamer een spijker in de boom slaat, en daarna op zijn vinger slaat, waarbij nebloed te zien is. Moeder stelt vragen en benoemt wat zij ziet. Vanuit de methode FaOC wordt geadviseerd om de film te pauzeren wanneer één van de communicatiepartners verwijst naar het beeld. Op het moment dat 'het object' in beeld is, stopt Sam dus de film. Hij wijst, en vertelt via gebaren dat het een cadeautje van zijn klasgenoot is. Moeder herhaalt de zin en is enthousiast, maar begrijpt

niet wat hij bedoelt met 'cadeautje'. Sam zet de film weer aan en als het object close-up in beeld komt, stopt Sam meteen de film. Dan ziet moeder het cadeau, een ring met een nepspijker die zogenaamd dwars door een vinger heen gaat. Ze lachen samen en praten verder over het object. Uiteindelijk duurt het verhaal vertellen met film drie keer zo lang als zonder de film. Zowel Sam als moeder gebruikt meer woorden en ze praten door over meer deelonderwerpen. Zo spreken ze verder over een klasgenoot die 'flauwviel' omdat hij niet tegen bloed kan. Waar zonder beeld de frustratie bij Sam, en daardoor ook bij moeder, oploopt omdat hij zijn verhaal niet goed kan vertellen, ontstaat

er in het gesprek met film meer rust, begrip en gedeeld plezier.

Inzet in de les

FaOC-activiteiten kunnen binnen het dagelijks onderwijs worden gekoppeld aan klasactiviteiten, gelieerd aan taalvaardigheid en digitale beeldgeletterdheid, maar ook om andere leerdoelen te bereiken zoals sociale vaardigheid en burgerschap. Het verweven van taalonderwijs, logopedie, digitale beeldgeletterdheid en OC levert het meeste effect op, zowel voor de leerling als de leerkracht, als de logopedist. Het volgende voorbeeld visualiseert die verschillende componenten.

Leerlingen van een school voor speciaal onderwijs gaan naar de kinderboerderij. Daar filmen ze de dieren en activiteiten met iPads gemonteerd op hun rolstoel of rollator. Bij terugkomst op school worden de filmpjes die de leerlingen willen laten zien gedownload en vertoond op het digiboord. De spraakcomputers, met name die met pictogrammen, worden direct op dat moment door de logopedisten up-to-date gemaakt met de dieren en andere belangrijke woorden over het bezoek aan de kinderboerderij. Tijdens de taalles is het de bedoeling dat de leerlingen spontaan reageren op het beeld, waarbij de onderwijsassistent of een leerling het beeld pauzeert. Leerdoelen zijn gericht op woordenschatontwikkeling, maar ook op sociale vaardigheden, zoals wachten op je beurt en naar elkaar luisteren. De leerkracht stelt zowel open ('Wat zie je ...', 'Wat denk je dat ...', 'Wat vind jij het mooiste dier, waarom?') als gesloten vragen ('Wat is dat?', 'Van wie is ...?' of ja/nee-vragen) en moedigt op die manier de leerlingen aan om te vertellen en de spraakcomputer in te zetten. Tijdens de les is er een leerling die een vogel ziet op de film, maar hij kan geen pictogram vinden in zijn spraakcomputer. Hij blijft zoeken en aandacht vragen met zijn arm, omdat hij de naam weet. Met zijn mond zegt hij het woord zonder geluid: 'Pauw.' Wanneer de leerkracht het herkent, en de pauw op het filmbeeld pauzeert, is de leerling opgelucht en tevreden, met een grote lach. Gebruikmaken van zelfgemaakte films geeft hiermee ook inzicht in de woordenschat van de

leerling. Van belang is dus dat bij woordenschatmetingen alle vormen van communicatie worden meegenomen, hoe subtiel en klein ook. Vervolgens kunnen de kinderen het filmpje van de boerderij mee naar huis nemen, waardoor de ouders nogmaals de dag kunnen beleven met de kinderen, en de woordenschat oefenen.

Conclusie

Dit artikel is van beschrijvende aard; we hopen inzage te bieden in het belang van ondersteunde communicatie, met daarbij de nadruk op de inzet van verschillende communicatievormen zoals zelfgemaakte films. In tegenstelling tot veel andere communicatievormen zoals geschreven, gesproken taal of pictogrammen levert de zelfgemaakte film een toegankelijke persoonlijke contextuele inhoud die door de moeilijk/niet sprekende verteller zelf is gemaakt. Een (persoonlijke) ervaring, activiteit en/of locatie uit het verleden kan beschikbaar worden gemaakt en makkelijk worden gedeeld, waar dit de kinderen en jongeren nauwelijks lukt als ze het verhaal moeten vertellen met alleen pictogrammen of door te spellen (Legel & Norrie, 2022). De twee voorbeelden, met aanvullend online materiaal, in de huidige studie geven inzicht in hoe eenvoudig beeld werkt als ondersteunde communicatie, zoals dit tegenwoordig vaak onbewust wordt gedaan. Wanneer kinderen, jongeren en volwassenen met communicatieve beperkingen geen toegang hebben tot ondersteunde communicatie, worden zij als persoon en in hun vaardigheden niet volwaardig erkend binnen onderwijs, zorg en de wetenschap. Door ons meer bewust te zijn van de mogelijkheden van verschillende vormen van communicatie, inclusief

Door het verbeteren van de communicatie en taalvaardigheid krijgen kinderen en jongeren meer zelfvertrouwen

beeld, komen we tot het inzicht in het belang van ondersteunde communicatie.

De eerste resultaten (Legel et al., in review) tonen aan dat het gebruik van zelfgemaakte film eraan bijdraagt om andere communicatievormen, zoals geschreven en gesproken taal en ondersteunende gebaren, meer in te zetten, wat in gesprek leidt tot een toename van het aantal opmerkingen en vragen van zowel het kind als zijn communicatiepartner. Zonder de inzet van het zelfgemaakte filmmateriaal zijn er meer communicatiestorings, met de inzet van de film lijkt het alsof er sneller wederzijds begrip wordt bereikt. Gezamenlijk kijken en gebruikmaken van de zelfgemaakte filmbeelden lijkt ook de conversatiesfeer te verbeteren, omdat er meer interactie is en meer gelachen wordt. De kinderen, hun families, en leerkrachten uit het onderzoeksproject geven aan dat gesprekken zonder film doorgaans korter en minder gedetailleerd zijn, zoals ook geobserveerd werd in het onderzoek. Verder onderzoek is echter nodig om deze bescheiden inzichten te bevestigen en de inzet en het belang van FaOC verder te evalueren, binnen onderwijs, zorg en wetenschap.

Kinderen en jongeren met een lichamelijke of meervoudige beperking die moeilijk of niet-sprekend zijn, geven vaak aan in een sociaal isolement te leven. Door het verbeteren van de communicatie en taalvaardigheid, middels de inzet van passende en motiverende vormen van OC, krijgen kinderen en jongeren meer zelfvertrouwen om te kunnen participeren (Babb et al., 2019). Juist het inzetten van zelfgemaakte film kan hier erg bij helpen, omdat iedereen om hen heen deze vorm van communicatie ook bijna dagelijks gebruikt, bijvoorbeeld op sociale media. Daarnaast zien we dat het moeilijk kunnen communiceren en weinig toegang tot OC hebben vaak bijdraagt aan lage schoolresultaten en onderschatting. Door zelfgemaakte films zie je de details waar kinderen zelf op letten, de woorden die zij in kaart brengen, de grapjes die zij willen delen. Het doel van de binnen het project te ontwikkelen FaOC-lesmethode is om de leerdoelen te kunnen halen door OC en zelfgemaakte films te leren

gebruiken binnen het taalonderwijs.

Hiervoor wordt een koppeling tussen de FaOC-methode en de doorlopende leerlijnen taal van de CED-leerlijnen gemaakt. Dit vraagt binnen het onderwijs om (1) signalering, (2) aanpassing en verbreding van onderwijsprogramma's (lesmethodes), (3) evalueren, toetsing met een voorkeur voor bredere (dynamische) assessments. Er lopen op dit moment onderzoeken in samenwerking met Stichting Bestuur Openbaar Onderwijs Rotterdam (BOOR), Stichting Com in Beeld en Radboud Universiteit Nijmegen.

Educatieve en klinische implicaties

Het doel van deze studie was alertheid te creëren rond ondersteunde communicatie, en de inzet van verschillende vormen van communicatie, zoals zelfgemaakte films. De zelfgemaakte film is geen OC-middel, hulpmiddel of eindproduct op zichzelf. Het is slechts één van de communicatievormen voor het stimuleren en assisteren van de communicatie. De toegang tot een combinatie van verschillende communicatievormen met OC-hulpmiddelen en -strategieën, in zowel de privé-, school- als zorgomgeving, zorgt voor een hybride multimodaal geheel, dat de dagelijkse communicatie en taalontwikkeling verbetert (Norrie et al., 2021).

Met dit artikel hopen we te bereiken dat scholen, revalidatiecentra en beoefenaars gemotiveerd zullen zijn om hun programma's, methoden en therapieën uit te breiden door zelfgecreëerd audiovisueel materiaal op te nemen, gemaakt door kinderen en jongeren met een beperking. Bij de FaOC-methode wordt zelfgeproduceerd (door de leerling) audiovisueel materiaal ingezet als visuele taalvorm. De op effectiviteit onderzochte lesmethode zal in 2024 (gratis en online) beschikbaar zijn als een praktische (en theoretische) taal-lesmethode voor het (speciaal) basis- en voortgezet onderwijs, gekoppeld aan de CED-leerdoelen en doorlopende leerlijnen van taalvaardigheid, digitale beeldgeletterdheid en burgerschap. De lesmethode kan door kinderen, ouders, orthopedagogen, leerkrachten en

logopedisten worden gebruikt als een hulpmiddel om zelfgecreëerde film te maken, te gebruiken in het dagelijks onderwijs en revalidatie (logopedie), voor toetsing en assessments (Legel et al., in review).

Over de auteurs

Mascha Legel

is Visueel Cultureel Antropoloog, werkt als directeur en projectleider aan programma's Digitale Beeldgeletterdheid en ondersteunde communicatie bij Stichting Com in Beeld en als onderzoeker bij Stichting BOOR. Mascha is als promovenda verbonden aan de leerstoel OC aan de Radboud Universiteit Nijmegen, mascha@camonwheels.nl, www.cominbeeld.nl

Dr. Stijn Deckers

is orthopedagoog, werkt als manager kwaliteit & innovatie voor Stichting Milo, expertisecentrum voor ondersteunde communicatie, is docent Pedagogische Wetenschappen aan Radboud Universiteit Nijmegen, en is verbonden aan de leerstoel OC, stijndeckers@stichtingmilo.nl

Onderzoek en (door)ontwikkeling van de FaOC-methode is mede gesubsidieerd door Het Gehandicapte Kind, JKF-kinderfonds, Vriendenloterij, Handicap.nl en Phelps Stichting voor Spastici.

Geraadpleegde literatuur kunt u vinden bij het betreffende artikel op:

www.tijdschriftvoororthopedagogiek.nl